

«Що є умовами стимулювання до професійного саморозвитку». (2024). Google Sheets. URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/157ysLIDpcYdIoM0Tsas2JXoeVF1bP3h9ALiJoCsQxg4/edit?usp=sharing> (дата звернення: 07.02.2025).

REFERENCES

Kapralova, I., Shapovalenko, N. and Bulvinska, O. (2022). Motivation for professional self-development of teachers of higher education institutions. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, no. 3, pp. 62–69. doi: 10.28925/1609-8595.2022.3.8. [in English].

Prasad Bhatt, S. (2021). Self-Directed Professional Development: EFL Teachers' Understanding. *International Journal of Language and Literary Studies*, vol. 4, no. 3, pp. 196–208. doi: 10.36892/ijlls.v3i4.737. [in English].

Abdul Rahman N.L, Mokhtar M. and Ali D.F. (2022). Self-Initiated Professional Development (SI-PD) Elements for Malaysian Vocational Colleges' TVET Teachers Using Fuzzy Delphi Method (FDM). *Journal of Technical Education and Training*, vol. 14, no. 1, pp. 100–109. Available at: <https://publisher.uthm.edu.my/ojs/index.php/>

JTET/article/view/10431 (Accessed 11.02.2025). [in English].

El Islami, R. A. Z., Anantanukulwong, R. and Faikhamta, C. (2022). Trends of Teacher Professional Development Strategies: A Systematic Review. *Shanlax International Journal of Education*, vol. 10, no. 2, pp. 1–8. doi: 10.34293/education.v10i2.4628. [in English].

Xu, D., (2024). Professional Development of College English Teachers from the Perspective of Self-Education. *Scientific and Social Research*, vol. 6, no. 3, pp. 276–281. doi: 10.26689/ssr.v6i3.6380. [in English].

Vidpovidі respondentiv nezalezhnogo anonimnoho opytuvannia pedahohichnykh pratsivnykiv na temu «Shcho ye umovamy stymuliuvannia do profesiinoho samorozvytku» [Responses of respondents to an independent anonymous survey of teaching staff on the topic «What are the conditions for stimulating professional self-developments»]. (2024). Google Sheets. URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/157ysLIDpcYdIoM0Tsas2JXoeVF1bP3h9ALiJoCsQxg4/edit?usp=sharing> (Accessed 07.02.2025). [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 01.06.2025

УДК 376:005.642.4

DOI: 10.37026/2520-6427-2025-122-2-26-34

Вадим ЛУНЯЧЕК,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітніх наук,
цифрового навчання та академічного підприємництва
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна
ORCID: 0000-0002-4412-7068
e-mail: lunyachek@karazin.ua

Дарина ГРЯНИК,

аспірантка кафедри педагогіки,
іноземної філології та перекладу
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна
ORCID: 0000-0002-2591-236X
e-mail: hryanyk.daryna@hneu.net

ОЦІНЮВАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті висвітлено питання оцінювання якості надання освітніх послуг у закладах загальної середньої освіти в умовах інклюзивного навчання. Зокрема, основну увагу закладено на необхідності систематичного моніторингу відповідно до вимог Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та Концепції «Нова українська школа».

Запропоновано теоретичний аналіз проблеми оцінювання освітніх послуг у закладах освіти з інклюзивною формою навчання, а також представлено результати проведеного опитування в закладах загальної середньої освіти Київського району м. Харкова з означеною формою навчання, що дозволило зібрати ґрунтовну інформаційну базу з означеного питання. Наявні в роботі результати опитування свідчать про

позитивну динаміку розвитку інклюзивного освітнього середовища в таких аспектах: високий рівень організації просторових умов для реалізації інклюзивного навчання у переважній більшості закладів; високий рівень адаптованості навчальних матеріалів та методів викладання; повне охоплення педагогічних працівників спеціальною підготовкою; позитивне сприйняття педагогами та нормотиповими учнями здобувачів з особливими освітніми потребами; активне залучення батьків в освітній процес.

З'ясовано основні проблеми в організації інклюзивного середовища закладів загальної середньої освіти, а саме: нестача в педагогічних працівників досвіду роботи з учнями з особливими освітніми потребами; нерівномірне ресурсне забезпечення закладів; слабка

зовнішня методична підтримка; психологічний дискомфорт учнів та вчителів; онлайн-формат освітнього процесу. Зроблено висновок, що нагальною проблемою сьогодення є потреба в систематизації програм підвищення кваліфікації педагогів, акцентуючи увагу на практичних аспектах інклюзії; розробка механізмів рівномірного розподілу матеріально-технічного забезпечення між закладами освіти; розширення зовнішньої методичної підтримки педагогічних працівників; забезпечення психологічного супроводу всіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова: оцінювання, заклад загальної середньої освіти, якість освіти, інклюзивне навчання, інклюзивне середовище, педагогічний працівник, учні з особливими освітніми потребами.

Vadym LUNIACHEK,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Educational Sciences,
Digital Learning and Academic Entrepreneurship,
Educational and Scientific Institute
of International Education V. N. Karazin
Kharkiv National University,
Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-4412-7068
e-mail: luniachek@karazin.ua

Daryna HRIANYK,

PhD student of the Department of Pedagogy,
Foreign Philology and Translation,
Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics,
Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-2591-236X
e-mail: hryanyk.daryna@hneu.net

ASSESSMENT OF EDUCATIONAL SERVICES IN A GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTION IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION

Abstract. The article considers the issue of assessing the quality of educational services in general secondary education institutions in the context of inclusive education. For this purpose, a survey was conducted in a general secondary education institution in the Kyivskyi district of Kharkiv, which allowed to collect a solid information base on this issue. The paper provides a theoretical analysis of the problem of assessing educational services in educational institutions with inclusive form of education. It is proved that the number of studies devoted to assessing the quality of inclusive education is insufficient.

Attention is focused on the need for systematic monitoring in accordance with the requirements of the Laws of Ukraine «On Education», «On Complete General Secondary Education» and the Concept of the New Ukrainian School. The survey results analyzed in this paper show that the positive dynamics of the development of an inclusive educational environment is observed in the following aspects: high level of organization of spatial conditions for

the implementation of inclusive education in the vast majority of institutions; high level of adaptation of teaching materials and teaching methods; full coverage of pedagogical workers with special training; positive perception of students with special educational needs by teachers and neurotypical students; active involvement of parents in the educational process.

The main problems in the organization of an inclusive environment in general secondary education institutions were identified: pedagogical workers' lack of experience in working with students with special educational needs; uneven resource provision of institutions; weak external methodological support; psychological discomfort of students and teachers; online format of the educational process. It was concluded that the current urgent problem is the need to systematize teacher training programs, focusing on the practical aspects of inclusion; develop mechanisms for the even distribution of material and technical support between educational institutions; expand external

methodological support for pedagogical workers; and provide psychological support to all participants of the educational process.

Key words: *assessment, general secondary education institution, quality of education, inclusive education, inclusive environment, pedagogical worker, students with special educational needs.*

Постановка проблеми. Проведення досліджень у сфері оцінювання якості інклюзивної освіти в закладах загальної середньої освіти (далі – ЗСО) є нагальною потребою сьогодення. Це обумовлено передусім процесами забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Інклюзія має на меті надати усім дітям, незалежно від їхніх фізичних, психічних чи соціальних особливостей, рівні можливості для навчання. Оцінювання дозволяє виявити, чи дійсно такий доступ забезпечується.

Статтею 41 Закону України «Про освіту» передбачається обов'язкове внутрішнє та зовнішнє оцінювання якості освітньої діяльності закладу (Закон України «Про освіту», 2017). Водночас, у статті 38 Закону України «Про повну загальну середню освіту» наголошується на обов'язковому створенні безпечного інклюзивного середовища та здійсненні систематичного моніторингу результатів навчання учнів, зокрема й здобувачів освіти, які мають особливі освітні потреби (далі – ООП) (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020). Зауважимо, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» одним з основних напрямів підвищення кваліфікації також є створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами (постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників», 2019), що підтверджує важливість з'ясування якості надання цієї освітньої послуги. Концепція Нової української школи (далі – НУШ), за стандартами якої функціонують заклади ЗСО, висуває ідею дитиноцентризму, рівності можливостей, а також педагогіки партнерства, головним чином орієнтуючись на потреби та можливості кожного здобувача освіти (Нова українська школа, 2016).

Оцінювання якості інклюзивного навчання забезпечить можливість визначення ефективності реалізації означених принципів та окреслення наявних бар'єрів та викликів освітнього процесу закладу ЗСО, а також дозволить, за необхідності, своєчасно скоригувати його з метою забезпечення гармонійного розвитку кожної дитини. Наголосимо, що оцінювання є не тільки вимогою законодавства, а й ключовим інструментом реалізації ідей НУШ, спрямованих на забезпечення якісної, доступної та справедливої освіти для всіх. За цих обставин усе зазначене вище обґрунтовує важливість запропонованого нами дослідження.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблеми оцінювання якості освіти в закладах загальної середньої освіти висвітлювали у своїх дослідженнях

чимало українських учених. Зокрема, ці питання є тематичним спрямуванням наукових розвідок В. Кременя, В. Луначека, Т. Лукіної, Т. Хлебнікової, Л. Дворецької, С. Наumenко, Ю. Жука та ін.

Так, Т. Лукіна наголошує, що якість освіти не є сталою (визначеною) категорією, зокрема вона змінюється в процесі взаємодії з іншими соціальними інститутами та перебуває під впливом зовнішніх чинників (економічні умови, політична ситуація, демографічні процеси, суспільні запити та соціокультурні трансформації) (Лукіна, 2020, с. 44). Крім того, в іншому своєму напрацюванні – монографічному дослідженні – науковиця акцентує увагу на тому, що оцінювання як процес з'ясування значущості діяльності на основі аналізу реалізованих заходів, доцільності використання наявних ресурсів і передусім стійкості результатів є ключовим елементом процесу забезпечення звітності в освітній галузі загалом. У процедурному аспекті – це процес систематичного збору доказової інформації щодо рівня досягнення поставлених цілей (Лукіна, 2023, с. 14).

О. Біляковська зі свого боку, розглядаючи генезу поняття «якість освіти», зазначає, що на державному рівні імплікується кореляція освітньої доктрини із суспільними запитом, а також нормативними та ціннісними орієнтирами (Біляковська, 2017). У цьому контексті оцінювання якості інклюзивного навчання у закладі ЗСО набуває особливого значення, оскільки дає змогу виявити ступінь відповідності реалізованої освітньої політики актуальним потребам суспільства щодо забезпечення рівного доступу до якісної освіти всіх здобувачів освіти, зокрема й учнів з особливими освітніми потребами.

Ю. Жук у цьому контексті звертає увагу, що основним призначенням системи внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти є забезпечення такого впливу на освітній процес, який сприятиме покращенню його змісту, організаційних форм, методів навчання та управління, а це, відповідно, досягається завдяки ініціюванню конструктивних змін у діяльності здобувачів освіти, педагогічних працівників і керівників закладів освіти (Жук, 2021).

В. Кремень наголошує, що в умовах цивілізаційних трансформацій якісна освіта є людиноцентрованою, тобто передбачає врахування індивідуальних особливостей особистості, сприяє розкриттю та розвитку природного потенціалу та обдарувань кожної дитини. На цьому підґрунті формується професійно компетентна та конкурентоспроможна особистість (Кремень, 2015). Зауважимо, що така думка науковця тотожна з основними концептуальними засадами інклюзивного навчання та ідеями Нової української школи.

Щодо проблеми якості саме інклюзивного навчання, то на особливу увагу заслуговує розвідка Н. Матвєєвої, в якій авторка аналізує основні чинники, що впливають на цей процес.

Питання оцінювання якості інклюзивної освіти та доступу дітей з ООП до інклюзивного навчання окреслено також у Звіті за результатами дослідження у 2020–2021 роках «Доступ дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти у Львівській області» (2021), реалізованого за ініціати́ви Міністерства освіти і науки України та канадського проєкту «Супровід

урядових реформ в Україні» (SURGE). Означені матеріали є досить цінними для нашого дослідження.

Проведений аналіз наукових джерел дає змогу констатувати наявність значної кількості наукових праць, присвячених загальним питанням оцінювання якості освіти в закладах ЗСО, в той же час дослідження щодо оцінювання інклюзивного навчання в згаданих вище закладах є одиничними, тому, маємо надію, що представлені нами в дослідженні матеріали є актуальними та на часі.

Мета статті – на основі результатів опитування педагогічних працівників низки закладів загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання Київського району м. Харкова проаналізувати якість надання освітніх послуг в означених закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні система надання освітніх послуг, що ґрунтуються на принципі забезпечення права кожного здобувача на рівний доступ до якісної освіти за місцем проживання, вимагає суттєвого перегляду та вдосконалення низки аспектів.

Практична реалізація інклюзивної освіти в Україні свідчить про наявність актуальних проблем, що потребують вирішення, незважаючи на тривалий період

її впровадження. У зв'язку з цим дослідниця Н. Матвеева серед основних викликів виокремлює такі:

- недостатнє кадрове забезпечення;
- низький рівень поінформованості педагогічних працівників щодо особливостей психофізіологічного розвитку учнів;
- неякісне виконання педагогічними працівниками своїх професійних обов'язків (Матвеева, 2024).

Із метою з'ясування актуального стану інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти, а також виявлення сильних та слабких сторін цього процесу нами було розроблено авторський опитувальник, спрямований на оцінювання якості інклюзивного навчання та запропоновано його педагогічним працівникам закладів освіти.

У ролі емпіричної бази нами було обрано дев'ять закладів загальної середньої освіти Київського району м. Харкова з інклюзивною формою навчання, зокрема Харківські ліцеї (*далі – ХЛ*) № 9, № 16, № 17, № 36, № 37, № 100, № 107, № 110, № 164. У *таблиці 1* наведено кількість педагогічних працівників по кожному з означених вище закладів, які складають генеральну сукупність нашого дослідження.

Таблиця 1

Дані щодо кількості педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання Київського району м. Харкова, які складають генеральну сукупність дослідження

Назва закладу ЗСО	ХЛ № 9	ХЛ № 16	ХЛ № 17	ХЛ № 36	ХЛ № 37	ХЛ № 100	ХЛ № 107	ХЛ № 110	ХЛ № 164	Усього
Загальна кількість педагогічних працівників	31	45	102	34	36	30	56	39	63	436

З огляду на те, що в процесі розробки опитувальника передбачено анонімний формат, визначити точну кількість респондентів по кожному окремому закладу ЗСО неможливо. Зважаючи на це, для розрахунку оптимального розміру вибірки дослідження було

використано онлайн-калькулятор вибірки на сайті лабораторії соціологічних досліджень Вінницького національного технічного університету (<https://socio-lab.vntu.edu.ua/download/Calculator.html>). Нижче пропонуємо результати розрахунку (*див. рис.*).

Розрахунок розміру вибірки

Довірча ймовірність ("точність")

Довірчий інтервал ("похибка" ± %)

Генеральна сукупність ("всього респондентів")

Розрахувати вибірку

☒ 85% ☒ 90%
☒ 95% ☒ 97%
☒ 99% ☒ 99,7%

5

436

Очистити

Необхідний розмір вибірки

228

Рис. Результати розрахунку розміру вибірки

За умови, що розмір генеральної сукупності складає 436 педагогічних працівників, довірча імовірність – 97 %, а довірчий інтервал – 5 %, отримуємо оптимальний розмір вибірки дослідження у кількості 228 педагогічних працівників. Отже, кількість відповідей має дорівнювати або бути більше, ніж 228. За результатами нашого опитування було отримано 254 відповіді, що підтверджує репрезентативність вибірки.

Запропонований опитувальник містить 20 запитань щодо функціонування інклюзивного середовища з вибором однієї або декількох відповідей та представлений у форматі Google-документа (<https://forms.gle/W5UqrCoBeKsH99mA6>). Серед респондентів 87 % (221 особа) – це жінки, решта 13 % (33 особи) – чоловіки. Опитувані представляють різні **вікові категорії**: найбільше респондентів (27 %) віднесено до категорії 51–60 років; 23 % опитуваних – віком більше 60 років; 20 % – 41–50 років; 18 % – 21–30 років; 12 % – 31–40 р. У результаті аналізу наданих відповідей щодо **займаних у закладі ЗСО посад**, педагогічних працівників розподілено на такі категорії: перша і найбільша група вибірки – учителі базової та старшої школи (65 %); друга за обсягом група – вчителі початкових класів (12 %); третя група – члени адміністрації, зокрема керівники та заступники керівників закладів освіти (10 %); четверта група – асистенти вчителів (9 %); п'ята група – члени мультидисциплінарної команди, зокрема практичні психологи, соціальні педагоги та вчителі-реабілітологи (3 %).

Наведемо статистичний розподіл педагогічних працівників за досвідом роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: не мають досвіду – 5 % педпрацівників; менше 1 року – 30 % педагогів; 1–5 років – 46 %; 5–10 років – 11 %; більше 10 років – 8 %.

Отже, за тенденцією наданих відповідей можемо зробити висновок, що більшість педагогічних працівників (81 %) перебувають на початкових етапах залучення до інклюзивної практики, зокрема такий розподіл свідчить про недостатній рівень сформованості інклюзивної компетентності та актуалізує потребу в системному підвищенні кваліфікації. Характерно, що лише 19 % респондентів мають досвід реалізації інклюзивного навчання, що зумовлює низку питань щодо якості надання освітньої послуги.

Зауважимо, що учасникам опитування було запропоновано оцінити **рівень відповідності просторових умов** (безбар'єрний доступ до приміщень, наявність спеціальних меблів тощо) закладів ЗСО для реалізації інклюзивного навчання. У зв'язку з цим було виявлено, що 55 % учителів вважають просторові умови, що забезпечені закладом, дуже гарними та такими, що повністю відповідають вимогам; 21 % респондентів висловили думку про незадовільні умови для ефективного функціонування інклюзивного середовища; решта 24 % вважають, що просторові умови нормальні та можуть певною мірою задовольнити особливі потреби здобувачів.

Аналіз відповідей учасників опитування щодо оцінки **рівня забезпеченості закладів ЗСО необхідними навчально-методичними ресурсами** (спеціальними підручниками, корекційними засобами, мультимедійними інтерактивними дошками, звуковим

приладдям тощо) показав, що переважна більшість педагогічних працівників (50 %) вважають, що їхні заклади ЗСО повністю забезпечені цими ресурсами, 23 % респондентів зазначають, що їхні заклади частково забезпечені необхідними ресурсами, тоді як 27 % учителів вказують на повну відсутність такого забезпечення.

Такий розподіл свідчить про нерівномірність ресурсної підтримки інклюзивного освітнього процесу, а як результат – виникає потреба у розробленні механізмів більш збалансованого розподілу матеріальних ресурсів між закладами освіти.

Щодо питання оцінювання опитуваними **адаптованості навчальних матеріалів та методів викладання**, то нами було виявлено позитивну тенденцію. Зокрема, 80 % учителів повідомили про повну адаптованість методів та матеріалів, які є якісними та повною мірою сприяють підтримці освітнього процесу, і лише 4 % респондентів вказали на їхній незадовільний стан, тоді як ще 16 % педагогів наголосили на частковій адаптованості матеріалів та методів викладання.

Ураховуючи наявну позитивну динаміку, варто водночас наголосити, що актуальним залишається питання необхідності вдосконалення методичної підтримки педагогічних працівників, розширення практики індивідуалізації навчання відповідно до специфіки ООП.

Результати опитування щодо стану **забезпеченості закладів ЗСО кваліфікованими педагогічними кадрами** для реалізації інклюзивного навчання засвідчують переважно позитивне сприйняття кадрового потенціалу. Виявлено, що 70 % педагогів вважають наявний кадровий склад повністю спроможним забезпечити інклюзивний освітній процес. Водночас 30 % опитаних вказують на кадровий дефіцит.

Зважаючи на це, можемо зробити висновок щодо нерівномірного розподілу фахівців, а це зі свого боку зумовлює необхідність подальшого посилення кадрового забезпечення та регулярного підвищення кваліфікації з метою систематичної професійної підтримки педагогів, залучених до інклюзивного освітнього процесу.

Стосовно **охоплення педагогічних працівників спеціальною підготовкою щодо навчання учнів з ООП**, то всі учасники опитування підтвердили проходження ними відповідного навчання, тобто йдеться про 100-відсоткове охоплення респондентів відповідною підготовкою. Означений показник засвідчує високий рівень інституційної відповідальності закладів ЗСО за якість кадрового забезпечення. Проте результати аналізу відповідей на зазначені вище питання дають можливість стверджувати, що на сьогодні кількість таких фахівців все ще залишається недостатньою.

Зазначимо також, що не менш важливим питанням є наявність **зовнішньої методичної підтримки педагогічних працівників**. Зокрема, 69 % респондентів вважають наявний зовнішній методичний супровід достатнім, що свідчить про ефективність роботи методичних служб, центрів професійного розвитку педагогічних працівників. Водночас 31 % опитаних повідомляють про відсутність такої підтримки. У зв'язку з цим акцентуємо увагу на актуалізації потреби в

розширенні зовнішнього методичного забезпечення, підвищення регулярності та адресності такої підтримки.

Нижче наведемо аналіз відповідей на низку запитань щодо всебічної комунікації стейкхолдерів інклюзивного освітнього процесу.

Переважає більшість педагогічних працівників (91%) закладів ЗСО з інклюзивною формою навчання Київського району м. Харкова характеризують своє ставлення до учнів з ООП як позитивне та підтримуюче. Однак варто зауважити, що є вчителі, які досі ігнорують явище інклюзії, демонструючи нейтральне ставлення до означеної категорії здобувачів освіти та відповідно не приділяючи їм належної уваги. Це може свідчити про латентний опір зазначеному явищу або недостатній рівень інклюзивної обізнаності в окремих педагогічних колективах.

Така ж тенденція зберігається і стосовно **комунікативної ланки «нормотиповий учень – учень з ООП»**. На думку 91% опитаних педагогів, учні з ООП «прийняті» в учнівському колективі, проте 4% респондентів відзначили нейтральний характер такої

комунікації та мінімальну взаємодію в учнівському колективі. Це зумовлює необхідність посилення виховної роботи, спрямованої на формування інклюзивної культури та розвиток емпатії.

Важливим чинником ефективної діяльності закладів ЗСО з інклюзивною формою навчання є **залученість батьківської спільноти до освітнього процесу**. Абсолютно всі респонденти (100% відповідей) зазначили, що залучають батьків до участі в організації освітнього процесу в закладі. До того ж, 90% учителів наголосили, що у їхніх закладах ЗСО проводяться спеціальні тематичні просвітницькі заходи для всіх учасників освітнього процесу.

Педагогічним працівникам було запропоновано навести приклади **просвітницьких заходів, що стосуються інклюзивного освітнього процесу та проводяться в їхніх закладах ЗСО**. Проаналізувавши відповіді респондентів, нами було структуровано зазначені заходи за цільовими групами учасників освітнього процесу, а також виокремлено форми взаємодії (див. табл. 2).

Таблиця 2

**Результати аналізу відповідей респондентів
щодо просвітницьких заходів стосовно інклюзивного навчання
у закладах загальної середньої освіти**

Цільова аудиторія	Види заходів
Учні	– виховні години (уроки доброти, толерантності, емпатії); – години психолога; – психологічні тренінги; – тематичні тижні (інклюзії, психології, толерантності); – уроки «Культури добросусідства»; – дні «сонячних дітей», акції, флешмоби, конкурси; – тематичні заходи з відеопереглядом тематичних матеріалів та подальшим обговоренням; – інтерактивні лекції, ігрові заходи
Батьки	– батьківські збори (зокрема й з елементами тренінгу); – тематичні наради, зустрічі з фахівцями; – психологічна майстерня «Відповідальне батьківство»; – індивідуальні консультації з психологом, асистентом учителя; – інформаційні бесіди, лекції, пам'ятки за тематичними спрямуваннями (адаптація дитини, толерантність, партнерство «школа – сім'я»)
Педагогічні працівники	– семінари, вебінари, курси з інклюзії; – тренінги («Індивідуальна програма розвитку», «Соціалізація дитини з ООП»); – методичні конференції, круглі столи, наради, педради; – консультації, інструктажі; – заходи з обміну досвідом («Інклюзія в дії», «Школа для всіх», успішні кейси); – заходи із психолого-педагогічним супроводом
Спільні заходи	– форум «Освіта без бар'єрів»; – тиждень інклюзії за участі всіх учасників освітнього процесу; – шкільні свята, виставки, конкурси за участі дітей з ООП, батьківської спільноти, педагогів; – інформаційні кампанії (з виготовленням плакатів, відео, презентацій тощо); – відкриті уроки, інтегровані заходи; – круглі столи «Єдність у розмаїтті»; – волонтерські ініціативи, благодійні акції

Зважаючи на зазначене вище, погоджуємося із думкою С. Воронової, яка зазначає, що «важливим аспектом у процесі реалізації інклюзивного навчання є його здійснення спільно з батьківською спільнотою. Батьки мають бути обізнані щодо процесів та подій в закладі, навчальних досягнень своєї дитини, а також розуміти можливості та перспективи її подальшого навчання в інклюзивному середовищі конкретного закладу загальної середньої освіти» (Воронова, 2015).

Отже, різноманітність форм роботи сприяє підвищенню рівня обізнаності, розвитку толерантності, емпатії, а також формуванню партнерських відносин між учасниками освітнього процесу.

Крім того, в межах опитування педагогічним працівникам було запропоновано обрати із переліку один або декілька варіантів актуальних, на їхню думку, **проблем в організації інклюзивного навчання у закладах ЗСО**, а також забезпечено можливість запропонувати власний варіант відповіді.

Аналіз відповідей респондентів допоміг визначити основні проблеми сучасного інклюзивного середовища закладу загальної середньої освіти, серед яких:

- обмежене ресурсне забезпечення – 70 % відповідей;
- недостатній рівень підготовки педагогічних працівників – 39 %;
- психологічний дискомфорт здобувачів освіти – 38 %;
- психологічний дискомфорт педагогічних працівників – 10 %;
- складність реалізації інклюзивного навчання в онлайн-форматі – 9 %.

Представлені вище результати вказують на загальну потребу в системному підході щодо розвитку інклюзивної освіти, зокрема найбільш актуальними є питання матеріально-технічного забезпечення закладів, якісного професійного розвитку педагогів, розбудови безпечного освітнього інклюзивного середовища та психологічної підтримки освітнього процесу.

Узагальнюючи опитування, респондентам було запропоновано **загалом оцінити якість інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти**. Зазначимо, що наявні результати засвідчили про переважно позитивне сприйняття якості інклюзивного навчання у закладах ЗСО, а саме: 78 % респондентів оцінили її як високу, що вказує на наявність позитивного досвіду впровадження інклюзії та прикладені у цьому напрямі зусилля педагогічних колективів, 20 % опитаних вважають такий рівень середнім, відповідно 2 % – низьким. Усе це сигналізує про наявність окремих проблемних зон, які потребують певної уваги. Зважаючи на те, що абсолютна більшість педагогів оцінює інклюзивне навчання у своїх закладах ЗСО позитивно, подальша робота щодо його вдосконалення залишається актуальною, особливо з огляду на зазначені вище виклики та проблеми.

Отож результати проведеного дослідження дозволили не лише визначити поточний стан реалізації інклюзивної освіти в окремих закладах ЗСО, але й окреслити основні напрями для її подальшого вдосконалення. Зібрані емпіричні дані підкреслюють необхідність посилення кадрового, ресурсного та

методичного забезпечення інклюзивного середовища, що є запорукою ефективної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній простір.

Висновки. Зважаючи на представлене нами в дослідженні, можемо зробити такі висновки:

1. Проведений аналіз наукових праць показав, що питання оцінювання якості інклюзивної освіти в Україні є актуальним і потребує значної уваги з боку науковців і практиків, зокрема слід констатувати, що відповідне науково-теоретичне поле має прогалини, які потребують свого заповнення, теоретичних і практичних пошуків.

2. Результати наведеного в дослідженні опитування дали змогу виявити сильні та слабкі сторони організації інклюзивного освітнього процесу. На нашу думку, результати, отримані у закладах загальної середньої освіти Київського району м. Харкова, можуть бути інтерпретовані на інші заклади подібного типу, що позитивно вплине на якість надання ними освітніх послуг. Серед позитивних чинників варто виокремити такі:

- відповідний рівень просторових умов для реалізації інклюзивного навчання у переважній більшості закладів ЗСО;
- високий рівень адаптованості навчальних матеріалів та методів викладання;
- повне охоплення педагогічних працівників спеціальною підготовкою;
- позитивне ставлення педагогів та здобувачів освіти до явища інклюзії у закладі ЗСО;
- активна участь батьків в інклюзивному освітньому процесі закладу освіти.

Серед проблем, які потребують вирішення, нами визначено такі:

- брак у педагогів досвіду роботи зі здобувачами з ООП;
- нерівномірне ресурсне забезпечення;
- недостатня зовнішня методична підтримка;
- психологічний дискомфорт учнів та педагогів;
- умови реалізації онлайн-формату освітнього процесу для цієї категорії учнів.

3. За результатами опитування можемо стверджувати, що, незважаючи на значні досягнення у впровадженні інклюзивної освіти, її розвиток уповільнює низка викликів, серед яких – недостатня кількість кваліфікованих фахівців, відсутність єдиного стандарту ресурсного забезпечення та необхідність подальшого формування інклюзивної культури в педагогічних колективах.

4. Проведене опитування довело необхідність певних управлінських кроків, що дозволять поліпшити якість інклюзивного навчання в закладі ЗСО, як-от:

- розробка механізмів рівномірного розподілу матеріально-технічних ресурсів між закладами ЗСО;
- удосконалення програм підвищення кваліфікації педагогів з акцентом на практичні аспекти інклюзії;
- розширення зовнішньої методичної підтримки, зокрема створення регіональних ресурсних центрів.

5. Окремо варто наголосити на необхідності подальшої інтеграції батьківської спільноти та учнівського колективу в інклюзивний освітній процес. Для цього необхідно: збільшити кількість просвітницьких

заходів, спрямованих на розвиток толерантності та емпатії; запроваджувати інноваційні форми роботи (наприклад, спільні проєкти, воркшопи та ін.); забезпечити психологічний супровід усіх учасників освітнього процесу в царині, що розглядається.

Перспективи подальших досліджень за представленою в роботі тематикою вбачаємо в розробці інструментарію, зокрема на кваліметричних засадах, для оцінювання різних аспектів інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 03.03.2025).

Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 04.03.2025).

Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників: постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2019 № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.03.2025).

Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 06.03.2025).

Лукіна, Т. (2020). Управління якістю загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник. Київ: Педагогічна думка. 230 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/Posibnyk_Upravlinnia-ia-kistiu-ZSO_2020.pdf (дата звернення: 11.03.2025).

Лукіна, Т. (2023). Самооцінювання якості освіти та освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти: організаційно-методичний аспект: монографія. Київ: Педагогічна думка. 186 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737856/> (дата звернення: 03.03.2025).

Біляковська, О. (2017). Якість освіти: до генези поняття. Педагогічні науки. Вип. 76 (1). С. 24–28. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=znpnp_2017_76%281%29__6 (дата звернення: 07.03.2025).

Жук, Ю. (2023). Системні особливості внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в закладі загальної середньої освіти. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730207/1/%D0%96%D1%83%D0%BA_%D0%90%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96_2021.pdf (дата звернення: 12.03.2025).

Кремень, В. (2015). Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін. *Український педагогічний журнал*. Вип. 1. С. 8–15. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_

S21STR=ukrpj_2015_1_4 (дата звернення: 08.03.2025).

Матвеева, Н. (2024). Основні чинники впливу на якість інклюзивного навчання. Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні процеси освітньої сфери України та країн Центральної Європи: стан, проблеми і перспективи» (м. Тернопіль, 4–5 груд. 2024 р.). Тернопіль: Західноукраїнський національний університет. С. 303–305. URL: <https://conference.wunu.edu.ua/index.php/iposu/article/view/561> (дата звернення: 03.03.2025).

Доступ дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти у Львівській області: звіт за результатами дослідження. (2021). Київ. 80 с. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2021/04/02/zvit_inklusive_07.06.21-5.pdf (дата звернення: 05.03.2025).

Воронова, О. (2015). Робота з батьками: теорія та практика: навч.-метод. посіб. Одеса: Астропринт. 216 с. URL: <https://dspace.oano.od.ua/items/b6c123ea-09e8-4b9e-86b1-7c27e23a1aef> (дата звернення 10.03.2025).

REFERENCES

Pro osvitu: Zakon Ukrainy [On education: Law of Ukraine] vid 05.09.2017 № 2145-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Accessed 03.03.2025). [in Ukrainian].

Pro povnu zahalnu seredniu osvitu: Zakon Ukrainy [On complete general secondary education: Law of Ukraine] vid 16.01.2020 №463-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (Accessed 04.03.2025). [in Ukrainian].

Deiaki pytannia pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh ta naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv: postanova Kabinetu ministriv Ukrainy [Some issues of professional development of pedagogical and scientific-pedagogical workers: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 19.08.2019 № 800. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (Accessed 06.03.2025). [in Ukrainian].

Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [The New Ukrainian School. Conceptual principles of secondary school reform]. (2016). Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Accessed 06.03.2025). [in Ukrainian].

Lukina, T. (2020). Upravlinnia yakistiu zahalnoi serednoi osvity [Quality management in general secondary education]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv: Pedahohichna dumka. Available at: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/Posibnyk_Upravlinnia-ia-kistiu-ZSO_2020.pdf (Accessed 11.03.2025).

Lukina, T. (2023). Samoosiniuvannia yakosti osvity ta osvithoi diialnosti zakladu zahalnoi serednoi osvity: orhanizatsiino-metodychnyi aspekt [Self-assessment of the quality of education and educational activities of a general secondary education institution: organisational and methodological aspect]: monohrafiia. Kyiv: Pedahohichna dumka. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737856/> (Accessed 03.03.2025). [in Ukrainian].

Biliakovska, O. (2017). Yakist osvity: do henezy poniattia [Quality of education: the genesis of the concept]. *Pedahohichni nauky*, issue 76 (1), pp. 24–28.

Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=znppn_2017_76%281%29__6 (Accessed 07.03.2025).

Zhuk, Yu. (2023). Systemni osoblyvosti vnutrishnoho kontroliu ta otsiniuvannya yakosti osvity v zakladi zahalnoi serednoi osvity [Systemic features of internal control and assessment of the quality of education in a general secondary education institution.]. Anotovani rezultaty naukovo-doslidnoi roboty Instytutu pedahohiky NAPN Ukrainy. Available at: https://lib.iitta.gov.ua/id/ep rint/730207/1/%D0%96%D1%83%D0%BA_%D0%90%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96_2021.pdf (Accessed 12.03.2025). [in Ukrainian].

Kremen, V. (2015). Problemy yakosti ukrainskoi osvity v konteksti suchasnykh tsyvilizatsiinykh zmin [Problems of the quality of Ukrainian education in the context of modern civilisational changes]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, issue 1, pp. 8–15. Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ukrpj_2015_1_4 (Accessed

08.03.2025). [in Ukrainian].

Matveieva, N. (2024). Osnovni chynnyky vplyvu na yakist inkliuzyvnoho navchannia [Key factors influencing the quality of inclusive education]. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Innovatsiini protsesy osvithoi sfery Ukrainy ta krain Tsentralnoi Yevropy: stan, problemy i perspektyvy»* (Ternopil, 4–5 hrud. 2024). Ternopil: Zakhidnoukrainskyi natsionalnyi universytet, pp. 303–305. Available at: <https://conference.wunu.edu.ua/index.php/iposu/article/view/561> (Accessed 03.03.2025). [in Ukrainian].

Voronova, O. (2015). Robota z batkamy: teoriia ta praktyka: navch.-metod. posib [Work with parents: theory and practice: a study guide.]. Odesa: Astroprynt. Available at: <https://dspace.oano.od.ua/items/b6c123ea-09e8-4b9e-86b1-7c27e23a1aef> (Accessed 10.03.2025). [in Ukrainian].

Dostup ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy do inkliuzyvnoi osvity u Lvivskii oblasti: zvit za rezultatamy doslidzhennia [Access to inclusive education for children with special educational needs in Lviv Region: a research report]. (2021). Kyiv. Available at: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2021/04/02/zvit_inklusive_07.06.21-5.pdf (Accessed 05.03.2025). [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 08.05.2025

УДК 37.091.12:005.963:159.923.2
DOI: 10.37026/2520-6427-2025-122-2-34-39

Надія МЕЛЬНИК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
й освітніх інновацій
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-2692-2030
e-mail: nadia_melnuk@ukr.net

Раїса ШАГІЄВА,
завідувач лабораторії
природничо-математичної освіти та технологій
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-9478-6774
e-mail: biokab_roippo@ukr.net

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто сучасні тенденції професійного саморозвитку педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти в контексті реалізації нової компетентнісної парадигми освіти. Акцентовано увагу на особливостях реформи Нової української школи та потребі інтегрування світових

освітніх технологій в освітній процес, безперервності освіти та ролі науково-методичного супроводу, з якого починається становлення системи безперервного професійного розвитку та саморозвитку педагога і підвищення рівня його готовності до педагогічної діяльності, на важливості цифрової трансформації,